

A VAJDASÁGI ROMÁN IRODALOM NEGYEDSZÁZADA

Radu Flora: *Literătura romană din Voivodina*

Panorama unui sfert de veac (1946–1970); Libertatea, Panciova – 1971 (175 oldal). *Capitolul despre Radu Flora* – Secretarul Cercului literar „Lumina” (§ 4) – a fost scris de către Ion Bălan.

Tartalom

Cuvînt introductiv; 1. Un sfert de veac de expresie literară românească în P.S.A. Voivodina. 2. Rolul revistei *Lumina*, al suplimentelor și concursurilor literare. 3. Contribuția lui Vasile Popa, a Floricăi Ștefan și a altora la promovarea expresiei literare românești din Voivodina. 4. Secretarul Cercului „Lumina”: Radu Flora. 5. Primul poet, prozator excelent: Ion Bălan. 6. Manifestare multilaterală, dar totuși poet prin excelență: Mihai Avramescu. 7. Fructe tardive, dar mature: Ion Marcoviceanu. 8. Prozatori nerealizați: M. Mărgineanu (Moise Molcuțui), tandemul Petru Dimcea – Todor Crețu, Simion Drăgața și alții. 9. Incercări poetice sporadice: Teodor Șandru, Ionel Mișoș, Iulian Rista și alții. 10. Literatura pentru copii. 11. Critica deficitară. 12. Geneza mijlocie – o personalitate poetică încheagată: Cornel Bălică și jocul imaginilor. 13. Tentația noului: Slavco Almăjan. 14. Căutarea expresiei și a cuvîntului potrivit: Miodrag Mișoș. 15. Mesajul promițător al celor tineri: Ion Flora, Petru Cîrdu, Felicia Marina, Eugenia Ciobanu și alții. 16. Un cuvînt despre poezii-fărăni sau despre instrunarea lirei pe marginea folclorului. 17. Cuvînt de încheiere.

Anexe: 1. Indice cronologic al volumelor literare originale (inclusiv studii de limbă și literatură) publicate. 2. Indice alfabetic de autori ai lucrărilor originale publicate în *Libertatea literară și Lumina* (1946–1970). 3. Indice bibliografic cronologic cu privire la literatura română din Voivodina, *Indice alfabetic de nume de persoane și autori, Ilustrații*.

Ez a könyvecske, ahogyan mindjárt az előszavából megtudjuk, a szerzőnek egy az újdéki rádióban elhangzott előadássorozatából jött létre, baráti biztatásra, hogy életrajzi és bibliográfiai jegyzetekkel bővülve lehetőleg hű képet adjon az immár több mint negyedszázada folyamatosan megjelenő Lumina folyóirat körül született és fölserdült vajdasági s egyben jugoszláviai román irodalomról. Ezek szerint alighanem a Duna-medence legfiatalabb irodalmának kis történetét köszönhetjük és tisztelhetjük ebben a könyvecskében.

Minden bizonnyal ez az irodalom a legifjabb nemzetiségi társunk, öcsénk. A felszabadulással egyidős. Mert, ha voltak is annak előtte szórványos, magányos kezdeményezések, róluk csak mint embrionális állapotról, potenciális képességről beszélhetünk. Egy-egy lelkesebb, verselő tanár vezette önképzőkör Versecen s a két világháború között ugyancsak Versecen megjelenő román hetilapban vagy kalendáriumokban közölt folklór és a népi rigmusok kaptájára készült versezetek, egy-egy nekirugaszkodó regényrészlet és egyetlen jelentősebb könyv. Ez minden, amit előzményül s mintegy zárójelben megemlít a jelen kis irodalomtörténet. De úgy látszik, ahol egyszer az irodalom megcsírázik – hogy egy ilyen elkoptatott hasonlathoz folyamodjunk –, mihelyt az időjárás kedvezőre fordul, óhatatlanul sarjadni kezd. Szinte nem véletlen, hogy az első szabad jugoszláv tavasz éppen a verseci román internátus diákjait kezdte bátorítani a szabad románul szólásra, írásra. Irodalmi társaságot alakítottak, már 1945 tavaszán. Évkönyvet is adtak ki. Ennek nem is annyira még viszonylagosan sem irodalmi értékében, hanem magában a vállalkozásban, s tegyük hozzá – a folytonosság, a két világháború közti próbálkozások továbbvitelében van a jelentősége.

A tulajdonképpeni irodalmi élet azonban 46-ban, a Libertatea Literară című havi irodalmi melléklet megjelenésével kezdődött. Ennek főszerkesztője az akkor

még belgrádi egyetemi hallgató, Vasile Popa, aki majd Vasko Popa néven a szerbhorvát költészet kiválóságaként szerez külföldön is hírnevet magának. De ott vannak már a melléklet szerkesztőségében a mai vajdasági román irodalom vezéregyéniségei is: Radu Flora, a szóban forgó kis irodalomtörténet szerzője és Ion Bălan, akinek akkoriban megjelent majakovszkiji hangvételű és formájú harcos verseivel kezdődik a vajdasági román irodalom időszámítása. És az állandó munkatársak közt tartják számon Florica Ștefan is, aki viszont néhány román nyelvű verskötet és ugyancsak román szerkesztőségi tisztségek után, a hatvanas években már szerbhorvátból fordítottakként közli verseit a román kiadványokban, majd egészen átvált a szerbhorvátúra. Ezen a jelenségen, gondolom, érdemes egy pillanatra eltűnődnünk. Annál is inkább, mert a könyv is külön fejezetet szentel kettőjüknek — Florica Ștefannak és Vasko Popának — a vajdasági román irodalomhoz való hozzájárulásukért. Távol áll tőlünk, hogy holmi kicsinyes nemzetiségi kákan is csomót kereső szempontok vezetnének, vagy ellenkezőleg, valamilyen irodalmi hátsó kijáratot keresnének számukra felmentésül. Sem az ítélet, sem a feloldozás nem tartozik hatáskörünkbe. Tűnődésünk tisztán irodalmi vonatkozású. Különbösen is a könyv a legnagyobb tisztelet és elismerés hangján szól kettőjük, de különösen a Vasko Popa érdemeiről. S nem is annyira a F. Ștefan pályájának az illetén alakulása gondolkoztat el, hanem a Vasko Popáé, aki mint költő, kora ifjúságától kezdve — egy még verseci gimnazista korából való szürrealista prózapróbálkozásától eltékvé — mindig is szerbhorvát nyelven írt. Akkor is, amikor pár éven át a vajdasági román irodalom bábája, szervezője volt, Ő, amint már említettük, az első irodalmi kiadvány főszerkesztője, ő lesz negyvenhat nyarán a Lumina Irodalmi Kör elnöke, az ő elnöklésével mondja ki a kör negyvenhat januárjában a mellékletnek önálló irodalmi lappá alakulását. Azzá is alakul, és Vasko Popa lesz első főszerkesztője, az ő beköszöntőjével indul útjára a vajdasági román irodalom azóta is legfontosabb irodalmi orgánuma. Legkönyebb volna valamiféle kompenzációt, vagy éppen az ősi pravoszláv lelkeséggel kacérokodva vezeklést látnunk Vasko Popa kettősségében. Vagyis abban, hogy a költő, aki talán már akkor, napközben, egyetemi előadások alatt Henry Moore-i konoksággal csont- és kavicsigéket csiszolgat, illesztget versékké, este a diákszálláson, vagy a hosszú éjszakába nyúló belgrádi sétákon Radu Flora barátjával együtt román irodalmi lapot szerkeszt nagy buzgalommal. S még az is gondja, hogy milyen, akkor divatos francia kiadvány formátuma szolgálhatna méltó köntösül az irodalomná verbuválódó román szavaknak.

Popa költői mivoltának, verseinek ismeretében — amennyiben két magyarul megjelent kötetéből megismerhettem — egyébként ő az egyetlen, akit ebben a könyvben sorakozó nevek közül ismerősömmek mondhatok —, s ugyanakkor az irodalomépítés eddigi tapasztalatainak figyelembe vételével nem is a képzeletem, de a valóságérzésem valami egészen más sugall. Mert az irodalom is úgy épül, mint minden más építmény, az alapozással kezdődik s falfelhúzással folytatódik. Vasko Popa, aki szakmája szerint a hasonlat kedvéért legyen belső építész vagy freskófestő, egy éppen akkor megalapozott, épülgető, mondjuk templom körül csak tanácsot adhatott, buzdíthatta az építőket. S rossz néven vehető-e tőle, ha önmagát, „gyöngye teste hamvát” nem keverte a mészbe? Noha, mint kiderül, már otthonról ehhez az építkezéshez volt tarisznyálva. Hiszen az ő nagyanyja, Paraschiva Suciu, előrehaladott kora ellenére is ekképpen verselte meg a „román népköltészet hangvételével, de bizonyos költői transzponálásban” a felszabadulást:

Míg a fasiszták itt voltak,
erőm napról napra fogyott,
szemem világa elhagyott,
s amikor őket kiűzték,
megifjodtam, én a vénség.

Ezt a nagyanyó sütötte habuban sült pogácsát azonban már aligha húzhatta elő Vasko Popa Belgrádban, a két világháború közti gazdag szürrealista asztal bőséges maradékán lakmározó szerb diáktársak, fiatal értelmiségiek körében. És úgy tetszik, az ő fiatal étvágya, költői szervezete sem érte be a szerény sütetű hazaival, választékosabb étrendet, vitamindúsabb táplálékot igényelt. Talán ebben keresendő Popa választásának egyik indítéka, ha szabad egyáltalán ilyen távrolól s inkább sejtelmek, mint pontos ismeretek alapján erről a sokszorosan bonyolult jelenségről ilyen egyszerűen vélekednem. De ha figyelembe vesszük, hogy az akkori vajdasági román irodalomról szóló részeket támogató többi szemelvény is csak pallérozottabb voltában ha különbözik az imént idézett pár sortól, s hogy az élő román irodalommal való kapcsolatuk is még a kezdet kezdetén — jól ismert okokból — rügybe hervadt, akkor mindez megint csak Popa „szabad” választását látszik igazolni. Mit kezdhett egy akkor még épülgető, térdig ha erő épületen a maga nonfiguratívna

álmodott freskóival? Egy tetszetős fordúlattal szinte azt is mondhatnók, hogy talán nem is Popa hagyta cserben a nyelvet, hanem fordítva, a nyelvnek, az akkori vajdasági román irodalomnak nem volt kezdenie Popával.

De mindez csak feltevés. A választás végső soron Popa magánügye. S hogy mégis ennyit kapirgálok körülötte, azt Radu Flora könyvének egyik tiszteletre méltóan elszánt megfogalmazása váltotta ki belőlem, miszerint: „A művészetnek minden körülmények között s minden délkörön művészetnek kell lennie, még akkor is, ha egyetlen alkotó képviseli, mondjuk, Robinson szigetén.” Ezzel egyet is lehet érteni. Ha Robinson egyedül él. Még példákat is lehet felhozni támogatására. Bár én személy szerint még magát Robinsont sem tudom elképzelni Péntek vagy éppen Pénteketek nélkül. S mintha Popának sem lett volna nagy kedve a robinzonsághoz. Pedig anyanyelvén azzá kellett volna válnia. Hiszen Radu Flora is bevallja, hogy ők maguk sem értették Popa még versei, román nyelvű szürrealista próbálkozásait. Hasonszórú előzmények és hasonszórú anyanyelvűekkel való kapcsolat s nem utolsósorban olvasók híján, nem lévén sem rokona, sem ismerőse senkinek, hogy Adyt idézzük az Adyéval egyáltalán nem azonos helyzetre — nem sok reménye lehetett egy akkor még csak néhány tanító paraszti etnikum költőjeként az önmegvalósításra. S úgy látszik, nem tudott — vagy talán nem akart? — „boldog őse” se lenni senkinek.

Igy történhetett aztán, hogy ez a kis irodalom az ő alkotói hozzájárulása nélkül, talán kisebb, de kitartóbb, türelmesebb munkások buzgalmából rakta tovább körül köre, az építés törvényei szerint, a maga hajlékát. Valósította meg önmagát. Mindjárt az első eredményt hozó esztendőben, 47-ben, három verskötetettel hívta fel magára a bukaresti irodalmi sajtó figyelmét is. Hogy aztán az újabb időkig csak annyit tudjunk róla, amennyi most már történelemmé kerekedve kiderül ebből a könyvecskéből.

Ez pedig nem is kevés.

Már a számok is imponálóak. Negyedszázad alatt közel félszáz eredeti irodalmi mű. Többségük, természetesen, verskötet. De minden műfajban megváltották már a belépőt. Ez a kis irodalomtörténet pedig éppenséggel az eddig hiányzó, csak lapokban, rádióadásokban jelentkező irodalomkritikát próbálja elsőül könyvbe nagykorúsítani. Számbelileg is nagyon gyarapodtak. Bizonyoság erre, hogy a vajdasági román irodalom nevei közül mintegy hatvanat szándékszik fölvenni a több kötetesre tervezett, Újvidéken megjelenő Jugoszláviai Irodalmi Lexikon. Ezért fölsólegesnek is tartom a névsorolvasás megejtését. Az érdeklődő olvasó onnan majd többet és illetékesebbet tudhat meg róluk. Csupán egy-két fontosabbnak tetsző személyiséget ajánlanék figyelembe ez alkalommal. Mindenekelőtt a már többször is emlegetett Radu Florát és Ion Bálant

Radu Flora, akinek neve, a róla szóló fejezet szerint, amit egyébként Ion Bálant írt, elválaszthatatlan a vajdasági román irodalomtól, irodalmi és művelődési élettől. Költő, prózaíró és a határokon túl is ismert tudós. Alkotó és szervező egy személyben. Úgy tetszik, ő ennek a kis irodalomnak a Kazinczyja. Egyebek közt megírta a román irodalom történetét is két kötetben a vajdasági románok számára.

Ion Bálant a Lumina főszerkesztője, s noha az ő verseivel kezdődik, amint már szó volt róla, a vajdasági román irodalom időszámítása, a későbbiekben inkább prózájával, elbeszélésekkel, karcolatokkal s mint irodalomszervező-irányító öregbítette nevét.

A fiatalabbak közül, szinte csak taláalomra, az egy-két idézettel tüzdelt kurta értékelések s a jó arcokat mutató csinos fényképek alapján, talán Slavco Almájan, Ion Flora és Petru Cîrdu neve fog majd később abban a bizonyos lexikonban való tüzetesebb „utánanézésre” ösztökélni.

Egyelőre csak annyit mondhatok a könyvbe foglaltak alapján, s mint egy másik nemzeti-ségi irodalom munkása, nem minden rokoni elfogultság nélkül, hogy ennek a magát még bizonytalanul hol vajdasági románnak, hol pedig román nyelvű jugoszlávnak mondó kis irodalomnak: irodalomformája van. Meglepően rövid idő alatt nemcsak hogy fölserdült, de bele tudta élni magát Jugoszlávia irodalmainak, sőt a Duna-medence irodalmainak közérzeitibe. Egy jóhiszemű szocialista realizmus alsóbb osztályai, majd hosszabb stagnálás, kevés könyvű tűnődés-töprengés után, a hatvanas évek elejétől újabb termékenységnek indult. És igyekszik, most már számbelileg is megerősödve, hasznosítani a minden nemzeti-ségi kultúrának talán egyetlen elönyét, hogy két kultúra, két irodalom — ez esetben a román és Jugoszlávia népeinek kultúrája, irodalma — találkozhat benne. Az ezzel járó feladatot is vállalja: a hídverést. És ebbéli szándékában eltökéltnak látszik a Duna-medence e legfiatalabb utász-árkász alakulata. Radu Flora könyve, mely az eddig levert cölöpök számbavételét végzi el, bizik a majdani nagy önálló pillérek, hídfők építésében is. Hittel hiszi, hogy egy irodalom nagysága — ellentétben az eddigi hiedelmekkel — nem föltétlenül arányos egy nép, egy nemzetiség vagy éppen egy etnikai csoport számbeli nagyságával.

Ebben a hitükben őszintén osztozva kívánunk nekik sok sikert az elkövetkezőkben.